

A Z nemzedék lehetséges életpályái

A nemzedékek az időben

A nemzedékek nagybetűkkel való jelölése eredetileg két ausztráliai kutató marketing fogása volt. (McCrindle & Wolfinger 2009). A két kutató a legutóbb születetteket Z-vel jelöli, nem számolva azzal, hogy ha az ABC a Z-vel véget is ér, a nemzedékek sora folytatódik. A nemzedékek és az életkori csoportok között megkülönböztetés Karl Mannheim nevéhez fűződik. Ő hívta fel a figyelmet arra, hogy a születési idő hasonlósága még kevés ahhoz, hogy az egy idősávban született emberek csoportját nemzedéknek nevezhessük. A nemzedéki identitás csak akkor jön létre, ha a születés véletlenje révén létrejött csoport tagjait megérintik a felnövekvésük idején történt események, miáltal különbözőnek érezhetik magukat az előbb születettekhez és a később születettekhez képest.

Az idő és az emberi élet lényegi összefüggésének felismerése nem új jelenség. A nyugati gondolkodás hajnalán Anaximandrosz már arról ír, hogy az időségek életkoruknál fogva bűnösök, szemben a fiatalokkal. (Kirk, Raven & Schofield 2002: 183) A később születetteket életkoruk megkíméli a büntől, de csak addig, míg szüleik, nagyszüleik helyére nem lépve nem szembesülnek saját gyermekeikkel. A nemzedékek egymás nyomaiba lépnek, mindegyik a maga módján küzd meg az élet kihívásaival, s múlik el az életből.

A 21. század globális kihívásai

A Z generációba azok tartoznak, akik felnőtté léte a 21. században zajlik. (Székely 2012). Az ő nemzedéki identitásukat a globalizáció tapasztalata, a határok eltűnése, a világot megrázkódtató közös élmények határozzák meg. Mindez elválaszthatatlan az egész Földet átfogó, mindenki számára, mindig, mindenütt elérhető információs hálózat megjelenésétől (Barabási 2003).

Az emberi környezet a 21. században radikálisan megváltozik. Felmelegedik a légkör, aminek hatására elolvadnak a sarki jégtáblák, megolvadnak a havasi gleccserek, megemelkedik a tengerek vízszintje, gyakorivá válnak az áradások, a viharok, s más természeti katasztrófák. Az elsivatagosodott vagy éppen árvízzel fenyegetett területekről emberek milliói indulnak el a kevésbé veszélyeztetett területekre. A Föld egészére kiterjedő infor-

mációs hálózat eltünteti a távolságokat az emberek között, ami láthatóvá teszi a javak elosztásának igazságtalanságait a nélkülözők számára, akik útnak indulnak a világ gazdag országai felé. A migráció következtében a korábban térben elkülönülő civilizációk határai egymást keresztbe metszik. A nyugati civilizáció területén szociális entrópia rezisztens szigetei jönnek létre, melyek a kibocsátó civilizációkat izgató igazságtalanságélmények tűzfészkeivé válnak (Huntington 2009). Ha az Európába érkező idegen kulturák értékeit és viselkedési mintáit követő bevándorlók nem tudnak beilleszkedni, hanem együtt maradva a társadalmi lét pereimeire szorulnak, akkor a kudarcélmények és a sérelmek egyes tagjaikat fundamentalista vallási ideológiák köntösébe bújva forradalmi akciókra, terrorcselekményekre indíthatják.

A 21. században életbe lépő első generáció tagjainak egész Európában közös tapasztalata, hogy kevesebben vannak, mint szüleik, nagyszüleik voltak. Az önzésre épülő élménytársadalmak nem kedveznek a gyermekvállalásnak. Az Eurostat jelentése szerint 2014-ben az EU 28 országában 507 millió ember élt. A 30 évesnél fiatalabb lakosok aránya 1994-ben 40.6 % volt. 30 évvel később a 30 évesnél fiatalabbak aránya 33.3 % volt. Európán kívül viszont a fiatalok aránya nem csökken, hanem nő. Az európai Z nemzedék közös tapasztalata lesz az Európán kívüli civilizációk demográfiai fenyegetése. E nemzedék tagjai fiatalon szembesülnek a ténnyel, hogy olyan földrészen élnek, ahol az idősek aránya folyamatosan nő, a fiatalok aránya csökken, s bevándorlók tömegei fiatalok, akikkel együtt kell majd élniük és dolgozniuk.

Mannheim nyomán az ifjúsággal foglalkozó szociológusok a nemzedéket a történelmi idő sodrába került csoportként határozzák meg, melynek tagjait fiatal korban a megélt történelmi események sorsközösségként egyesítik. Sorsformáló események egyaránt születhetnek romboló vagy építő korszakokban, melyeket rendszerint emblematisztikus személyiségek, események jelenítenek meg, kitörölhetetlen nyomot hagyva az adott nemzedék tagjainak emlékezetében. Ezt a fajta a nemzedéki tudatot nagyszerűen jeleníti meg Szilágyi György *Hanyas vagy?* c. monodráma, mely az 1928-ban született magyarok találkozásait a történelemmel jeleníti meg drámai erővel. (Szilágyi 1976).

A történelem a 21. századba lépő új nemzedék esetében sem múlik el nyomtalanul, de a korábbi nemzedékekhez képest a Z nemzedék esetében egy merőben újfajta tapasztalat is belejátszik a születés egyidejűségét sorsközösségé alakító nemzedéki identitás születésébe.

A digitális forradalom

A 21. század küszöbén kialakult, a Z nemzedék egész életét meghatározó globális változások kapcsán már utaltunk a Föld minden pontján elérhető információs hálózatra, mely messze több mint pusztán technológiai újítás. A hálózat a nap 24 órájában folytonosan, mindenki számára lehetővé teszi a kapcsolódást, éljen bárhol a Földön. A kapcsolódáshoz szükséges belépési küszöb egyre alacsonyabbá válik. A kapcsolódáshoz szükséges eszköz együtt mozog a hálózatra kapcsolódó személlyel. A hálózat lehetővé teszi a kommunikációt a hálózatra kapcsolódó minden cselekvő között, de ennél jóval többre képes (Castells 2005, 2006, 2007).

A hálózat révén a korábban kizárólag offline térben létező társadalom online térbe kerül, ami mélyrehatóan megváltoztatja a társadalom létét. A Z nemzedék élete már ebben a megváltozott társadalomban fog zajlani. Ráadásul, a változások a Z nemzedék életében

éppen csak elkezdődtek. A 21. század elején még megjósolhatatlanok az online térbe került társadalom változásai.

Biztonsággal állítható, hogy a személyek közötti kapcsolatok átalakulnak. Elveszti érvényét a Dunbar-féle szám, mely 140-150 főben állapítja meg az emberi csoportok evolúciós logika mentén kialakult méretét (Pléh & Unoka 2016). A hálózatra lépve az emberek tetszés szerint választhatják meg csoportjaikat, melyek tagjai bárhol élhetnek a világban. Ugyanakkor érvényesül a „kis világok” logikája is, melyet Karinthy Frigyes már akkor leírt, amikor az egész Földre kiterjedő információs hálózatnak híre-hamva sem volt. A hálózatban keveseknek sok kapcsolata, sokaknak kevés kapcsolata van. A kapcsolatok számában mutatkozó egyenlőtlenség nem új, mindig is része volt a társadalmi létnek. Ami új, az a mozgékony, változékony, a felszabadulás a téri határok kötöttsége alól.

Minden megmarad, ami egyszer a hálózatra került. A Z nemzedék a tudás új architektúrájával találkozik, mely a keresést, a navigálást, a megerősítést részesíti előnyben a fix, az agyban tárolt tudáshoz képest. Az emberiség korábban létrehozott tudását a Z nemzedék számára a hálózat teszi hozzáférhetővé, minden modalitásban, legyen az zene, kép, mozgókép, írott vagy hangzó szöveg.

A tanulás ennek megfelelően minden életkor követelményévé válik, a Z nemzedék tagjainak élethossziglan tanulniuk kell. A társadalom minden működése a hálózatra kerül. A hivatalok, a bankok, a kórházak, az áruházak, a kaszinók falak nélkül, a virtuális térben kínálják fel szolgáltatásaikat.

A munkavégzés feltételei is átalakulnak. Eltűnnek a fizikai jellemzőkkel leírható munkahelyek. Az algoritmizálható munkákat robotok végzik. Az emberi intelligencia feladata az algoritmusok készítése, a programozás, a mesterséges intelligencia fejlesztése lesz. A Z generáció és az utána következő generációk egy olyan világban fognak élni, ahol az élet architektúráit az embert felülmúló gépek szervezik.

Ma még nem tudható, hogy ezek a változások milyen pszichológiai hatásokat idéznek elő az új nemzedékek tagjaiban. Valószínű, hogy a virtuális társadalmi valóság visszahat a fizikai-biológiai valóságban létrejövő társas és társadalmi viszonyokra, megváltoznak az „én” és a „másik,” a „mi” és az „ők” mintái, melyek korábban is együtt változtak a társadalmi változásokkal.

Az „én” a virtuális térbe kerülve gátlátalan és korlátozatlan lesz, ami létrehozza a „selfie” kultúrát. A „másik” testi valójában eltűnik. A „mi” a virtuális térben elveszti kontúrjait, bármilyen szempont alapján lehetséges lesz közösségek létrejötte, de amilyen könnyen és gyorsan létrejönnek a közösségek, olyan gyorsan el is tűnnek.

A nemzedékek közötti örök konfliktusról Mannheim azt írja, hogy „mindegyik nemzedék minőségileg teljesen különböző belső időben él” (Mannheim 2000: 209) A Z nemzedék esetében az „apák és fiúk”, az „anyák és lányok” között jelentkező szokásos és elkerülhetetlen különbség minden korábbihoz képest új vonásokat vesz fel. A digitális forradalom következtében ugyanis megsemmisülnek a nemzedékek közötti kommunikáció alapjai. Somlai Péter még azt írhatta, hogy „sokféle módon bontakozhatnak ki szülők és gyerekek, idősök és fiatalok ellentétei. A történelem sok érdekes példát mutat az ellentétek nyomán keletkező változásokra. Egy-egy nemzedék megjelenésével gyakran magyarázták új eszmék keletkezését, új ízlés elterjedését, a magatartás és a szokások változását, társadalmak átalakulását. Ilyenkor az utódok elhagyják elődeik útját, és új irányokba fordulnak.” (Somlai 2011: 25)

A Z nemzedék esetében nem arról van szó, hogy „az utódok elhagyják elődeik útját, és új irányokba fordulnak.” E nemzedék tagjai „digitális bennszülöttek”, akik számára a világot átfogó információs hálózat által teremtett online valóság az elsődleges. A tapasztalat, melyet a Z generáció tagjai az online valóságban játszva, szórakozva, tanulva, dolgozva, politizálva megszereznek, megoszthatatlan azokkal, akik nem születtek bele ebbe a valóságba. A szocializáció iránya megfordul. A felnőttek elvesztik monopóliumukat a valóság értelmezésére és ellenőrzésére. A gyermekek tanítják szüleiket, tanítóikat arra, hogy miként kell használni a hálózatra kapcsolt mobil eszközöket, miként lehet interneten repülőgépjegyet venni és beszállókártyát szerezni, hogyan lehet pénzt átutalni, dokumentumokat létrehozni és tárolni. Mindezt meg tanulják és megtanulhatják a „digitális bevándorlók” is, de a hálózati eszközök használata soha nem lesz oly természetes és magától értetődő számukra, mint a „digitális bennszülöttek” számára. Ráadásul a technológia, mint arra már utaltunk, rohamos ütemben változik, fejlődik. A kapcsolódási eszközök, a szoftverek és alkalmazások folytonosan cserélődnek. Mindig, mindent újra kell tanulni, ami a Z generáció tagjai számára természetes, de szüleik és nagyszüleik számára terhes és zavaró.

Kormos István 1975-ben egy tévéműsorban azt kérdezte Nagy Lászlótól, hogy mit üzen a később születetteknek. A költő azt felelte a kérdésre, hogy „ha lesz emberi arcuk, akkor csókolom őket.” Ma még korai volna megmondani, hogy Nagy László tévedett-e vagy sem. Az viszont nem kérdéses, hogy a Z nemzedék és a még később születő nemzedékek szemei mást és másként látnak majd, mint elődeik.

A Z nemzedék Magyarországon

Az Európai Unióban mutatkozó demográfiai tendenciák radikálisabban mutatkoznak Magyarországon, ahol a népesség száma folyamatosan csökken, s a fiatalok aránya a fogyatkozó népességen belül egyre kisebb. A 20 évesnél fiatalabbak aránya a magyar társadalomban 1990-ben 28% volt. Ez az arány 2013-ra 20%-ra csökkent. A csökkenés abszolút számban is jelentős. 1990-ben 2,9 millió fiatal élt Magyarországon, 2013-ban számuk már csak 2 millió volt (Korfa 2013).

A globális kihívások és a digitális forradalom hozta újítások ugyanúgy érintik a fiatalokat Magyarországon a 21. században, mint a világ más helyein. A különbség abban van, hogy a Z nemzedéknek Magyarországon egy zsugorodó, sorvadó társadalomban kell szembe néznie a globális kihívásokkal. Látszólag a probléma a 21. században ugyanaz, mint volt a 20. század 30-as éveiben, amikor Illyés Gyula meglátogatta a Zengővárkonyban ígét hirdető Fülep Lajost. Illyés Fülep szavai alapján pusztulást jósolt az Ormánságban élő magyaroknak, akinek szavait a következőképpen adja vissza naplójegyzetében:

„Keresztelés évek óta nem volt, de ritka már a temetés is, - mondja vacsora után kérdezősködésemre házigazdám, aki egyetemi katedráról jött ide papnak; a kultúra legründöklőbb tájairól, Párizsból, Rómából vonult vissza, egyre kezdetlegesebb vidékre, hogy megismerje minél közelebről azt a népet, amelyből származott s melynek végétét előre érezte. Tíz éve él így; megismerte, amit ismerni akart s előérzete most még sötétebb. Ki fogunk pusztulni, összegezte már tavaly vizsgálódásának eredményét, az őslakó magyarság napjai itt meg vannak számlálva és könyvespolcáról nagy köteteket emelt le, világi és egyházi kimutatásokat. Szavain mosolyogtam, de ezek a kimutatások megdöbbentettek. Három napot töltöttem akkor itt, három napig küzdöttem sötét jóslatai ellen. Sebzetten távoztam, oldalamba törte a nyilat”(Illyés 1933).

Illyés víziója a magyar nép pusztulásáról nem valósult meg, de a népességfogyás ténye a 21. században tagadhatatlan. Illyés elsősorban az ormánsági magyarok létszámának csökkenéséről ír, de jóslata az egész ország népességének fogyását előre vetítette. Ez azt jelenti, hogy a magyar Z generáció közös tapasztalata lesz az öregedő Magyarország, ahol a gyerekek, a serdülők és a fiatalok egyre kevesebben lesznek.

A magyar ifjúságpszichológia kiemelkedő teljesítménye a 2000 óra négyévente ismételt vizsgálat, mely minden vizsgálati évben 8000 fős, országos reprezentatív mintán kérdőíves módszerrel méri fel a 15–29 éves fiatalok társadalmi helyzetét, értékeit, attitűdjeit. Legutóbb 2012-ben került sor a vizsgálatra, melynek eredményeit a kutatók három kötetben adták közre (Székely 2012; Nagy & Székely 2012; Nagy & Székely 2016).

A vizsgálati eredmények alapján látható, hogy a 21. századba lépő magyar fiatalok között szakadéknyi különbségek vannak. Várhatóan ezek a különbségek meg is maradnak, s majd át is örökítődnek. Mannheim tézisének a magyar Z generáció esetében módosítani kell. A magyar fiatalok sokféleképpen élik meg azt a bizonyos „belső időt”, melyet Mannheim a nemzedéki identitás sarkkövének tart. A generációs együvé tartozást felülírják a generációt megosztó társadalmi különbségek.

Magyarországon a rendszerváltást követően lelassult, majd megállt a társadalmi mobilitás. A gyermekek (ha egyáltalán megszületnek) igen nagy valószínűséggel hasonló társadalmi rétegben élik életüket, mint szüleik. A 20. század első felében alkotó népi szociográfusok szemében a magyar társadalom igazi botránya a nép kirekesztése volt a polgári társadalom létformáiból. Mint Németh László mondja, a szocializmus, ha „bárdal faragva is”, de megteremtette a nép számára a polgári létformák felé vezető mobilitási pályákat. A rendszerváltást követően ez a folyamat megállt, majd visszafordult. A társadalmat a rendszerváltás szétszakította. A rendszerváltásnak jóval több lett a vesztese, mint a nyertese. Az állam és a piac közötti szövetség alapján létrejött új rendszer kiváló gatta a megfelelő szakértelemmel és kapcsolati tőkével rendelkezőket, akikből a nyertesek lettek. Az állam és a piac közötti szövetség igényeinek nem megfelelő tudással rendelkezők, hacsak nem képezték át magukat, kiestek a munkaerőpiacról, majd ezt követően a társadalom peremére szorultak.

A rendszerváltást követő években az évente megszületett gyermekek száma folyamatosan 100 000 alatt maradt. Az egyre kisebb számban születő új nemzedékek egy megfagyott társadalmi struktúrába születtek bele, ahol pusztán a születés ténye által az előnyök kevesek, a hátrányok sokak számára előre meghatározták az életpályákat. Kasztrendszer jött létre, mely 2-300 000 család számára képes csak biztosítani a 21. században Európában elvárható polgári létformát, a többiek számára a lecsúszást, a végleges leszakadást, a kulturális eltávolodást tartogatja (Fekete & Prazsák 2014). A „kaszt” kifejezést természetesen metafordikus értelemben használjuk. Az indiai kasztrendszert jellemző határvonalak merevségének, kegyetlenségének és végletességének a magyarországi Z nemzedék egyes csoportjait elválasztó elhatárolások egy az egyben természetesen nem feleltethetők meg. A „kaszt” kifejezéssel nem kívánjuk félrevezetni, de jelezni akarjuk a csoportok közötti egyenlőtlensége nyugtalanító tendenciáit.

A 2012-ben végzett ifjúságkutatás adatai szerint a megkérdezetteknek csak 7% vallotta azt, hogy „gond nélkül él”. Ezzel szemben a „hónapról-hónapra” és a „nélkülözések között” élők aránya 20% volt. A többség „beosztással”, vagy „éppen, hogy” kijön a jövedelméből. Az életbe belépő magyar fiatalok születésük véletlene által meghatározott kényszerpályákra kerülnek. A magyar iskolarendszer ezen a meghatározottságon nem képes lazítani. A kasztrendszer újratermelődik.

Az élen találjuk a „brahminokat”, akiknek minden képességük és lehetőségük megvan arra, hogy teljes életet éljenek. Sorsukat kézben tartják, választhatnak munkát, társat és országot, ahol élni akarnak. Versenyképesek a globális szinten, egyetemet vagy főiskolát végeznek, lehetőleg külföldön. Nyelveket tudnak, fölényesen bánnak a digitális forradalom során megjelenő újabb és újabb eszközökkel. Ebben a kasztban a nemi hovatartozás jelentősége elhalványul. A lányoknak éppen úgy lehetőségük van önmegvalósításra, mint a fiúknak. Kapcsolataik köre nem terjed túl saját kasztjuk határain. Az ifjúság 3-4 %-a tartozik ebbe a kasztba.

A következő kaszt a „ksatrija”, melynek tagjai a hazai felső-középosztály leszármazottjai. Ők szintén egyetemet és főiskolát végeztek, de nem mennek külföldre, legfeljebb ideiglenesen. Szüleik az állam és a piac távolról sem szent szövetségének haszonélvezői, akik előjogaikat átörökítik gyermekeikre. Ők lesznek a jövő politikai-gazdasági-média elitjének tagjai. Zárt körben élnek. Gondolataik, ha vannak, Németh László kifejezésével élve, „mint villámsújtotta madarak hullnak le Hegyeshalomnál.” Ez az elit nyugati mércével mérve soha nem lesz versenyképes, de a hazai pályán verhetetlen. A digitális kultúrában járatosak. A Z nemzedék 6-7 %-a tartozhat ebbe a kasztba. A „ksatrija” kaszt férfikultúra, ami a nők számára hátrányok forrása. A nők szerepe az anyaság, a gyermeknevelés, a család érzelmi egyensúlyának biztosítása.

A legnagyobb létszámot a „vajszyák” adják. Iskolai végzettségük jellemzően középiskola, szakmunkás képző. Képesítéseik az állami, piaci struktúrák középszintjeinek betöltésére jogosítják őket. Digitális írástudók. Akik nyelveket tudnak közülük, azok külföldre mennek. Hálózataik nyitottak. A Z nemzedék 35-40%-a tartozik e körbe.

A negyedik főkaszt a „sudrák” kasztja. Ők napról-napra élnek, alkalmi munkások. Iskolai végzettségük nem haladja meg a nyolc általánost. Nyelveket nem tudnak, digitális írástudásuk elemi szintű. A Z nemzedék 25-30%-a kerül erre a kényszerpályára.

Legalul találjuk az „érinthetetleneket”, akik mind térben mind időben távol vannak a társadalom fősodrától. Iskolai végzettségük nyolc általános, vagy annál is kevesebb. Nem tanulnak tovább, nyelveket nem tudnak. Digitális írástudásuk a játékra való képesség. A lányok és a fiúk pályája korán elválik egymástól. A lányok korán anyává válnak, a fiúk belevesznek a társadalmon kívüliség dzsungelébe. A nemzedéken belül 7-8%-ra tehető azoknak a száma, akiknek ez a sors jut.

Az egyes kasztok tagjai területileg egyenlőtlenül oszlanak el az országban. Az „érinthetetlenek” és a „sudrák” jellemzően kis településeken élnek, távol a központoktól. A kasztok között nincs átjárás. Az átjárást lehetetlenné teszik az előítéletek, az előjogok és a diszkriminációs gyakorlatok.

A Z generációról készített „kaszt-térkép” hitelességét nem feltétlenül bizonyítja, de valószínűsíti, ha megnézzük a generáció szüleinek iskolai végzettségét feldolgozó adatait. A 2014-ben végzett Magyar Ifjúság vizsgálat alapján azt látjuk, hogy az anyák 11%-a, az apák 16%-a iskolai végzettsége nem haladja meg a nyolc általános iskolai osztályt. Gyermekeik nagy valószínűséggel az „érinthetetlenek” sorait gyarapítják, s az ő gyermekeikre sem vár más sors. A főiskolát vagy egyetemet végzett anyák aránya a mintában 13%. A hasonló végzettséggel rendelkező apák aránya 12%. Akik ilyen családi háttérrel születtek, azokra a két felső két kaszt tagjai számára megnyíló életpálya vár. A szakmunkásképzőt, középiskolát végzett anyák és apák gyermekei feltehetően sem feljebb nem lépnek, sem lejjebb nem kerülnek a rendszerben.

Az egyes kasztok tagjainak élethossz kilátásai nagyon különböznek. A felső kasztokba születettek élete várhatóan a 21. század második felében ér véget. A két alsó kaszt

tagjainak élete átlagosan a 21. század közepe táján véget ér. A középhelyzetűek esetében a lakhely típusa meg a szerencse szabhatja meg a várható élet hosszát.

A kaszthatárokat keresztbemetszik az egyéni étellel járó tragédiák, sorscsapások, devianciák. Senki nem hiheti, hogy boldogabb, teljesebb, elégedettebb élete lesz pusztán azért, mert az előnyös helyzetű kasztok egyikébe született. Az alkoholizmus, a kábítószer használat, a játékszenvedély, a szexuális és pszichológiai zavarok, a fogyatékosságok minden család életében megjelenhetnek, függetlenül attól, hogy a család hol helyezkedik el a társadalmi egyenlőtlenségek skáláján. A szenvedés, a boldogtalanság, a saját testtel szembeni kiszolgáltatottság kihívásaival a Z generáció tagjainak is szembe kell nézniük. Végző soron ők is megtudják, hogy az idő elrendelése szerint éppen úgy fizetniük kell vétkeikért, mint az előttük születetteknek.

IRODALOM

- BARABÁSI A. LÁSZLÓ (2003) *Behálózva. A hálózatok új tudománya*. Magyar Könyvklub, Budapest.
- CASTELLS, M. (2006) *Az identitás hatalma. Az információs kor. Gazdaság, társadalom, kultúra. II. kötet*. Gondolat, Budapest.
- CASTELLS, M. (2005) *A hálózati társadalom kialakulása. Az információ kora. I. kötet*. Gondolat, Budapest.
- CASTELLS, M. (2007) *Az évezred éve. Az információ kora. Gazdaság, társadalom, kultúra, III. kötet*. Gondolat, Budapest.
- FEKETE MARIANNA & PRAZSÁK GERGŐ (2014) Kulturális kasztrendszer: Autonomia és közösség szerepe a fiatalok kulturális aktivitásában. In NAGY Á. & SZÉKELY L. (eds) *Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012*. Kutatópont, Budapest. pp. 195–218.
- HUNTINGTON, S. (2008) *A civilizációk össze- csapása és a világrend*. M. Európa, Budapest.
- ILLYÉS Gy. (1933) Pusztulás. *Nyugat*. No. 17-18.
- KIRK, G.S., RAVEN, J.E. & SCHOFIELD, M. (2002) *A preszokratikus filozófusok*. Atlantisz, Budapest.
- Magyarország népességének várható alakulása 2060-ig. *Korfa*, 2013. No. 4.
- MANNHEIM K. (2001) A nemzedékek problémája. In Tudásszociológiai tanulmányok. Osiris, Budapest. pp. 201–254.
- MCCRINDLE, M. & WOLFINGER, E. (2009) *The ABC of XYZ. Understanding the Global Generations*. INSW Press, székhely?
- MONOSTORI JUDIT, ÖRI PÉTER & SPÉDER ZSOLT (2015) *Demográfiai portré*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- NAGY ÁDÁM & SZÉKELY LÁSZLÓ (2016) *Negyedszázad Magyar Ifjúság 2012*. Juvenis – ISZT – Excenter – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, Budapest.
- NAGY ÁDÁM & SZÉKELY LÁSZLÓ (eds) (2012) *Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012*. Kutatópont, Budapest.
- PLÉH CSABA & UNOKA ZSOLT (eds) (2016) *Hány barátod is van?* Oriold és társai, Budapest.
- SÁGVÁRI BENCE (2011) A net-generáció törésvonalai-kultúrafogyasztás és élet-stílus csoportok a magyar fiatalok körében. In BAUER B. & SZABÓ A. (eds) (2011) *Arctalan (?) nemzedék*. Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. pp.63–281.
- SOMLAI PÉTER (2011) Nemzedéki konfliktusok és kötelékek. In BAUER B. & SZABÓ A. (eds) (2011) *Arctalan (?) nemzedék*. Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. pp. 25–36
- SZÉKELY LÁSZLÓ (ed) (2012) *Magyar Ifjúság 2012*. Kutatópont, Budapest.
- SZÉKELY LÁSZLÓ (2012) Az új csendes generáció In NAGY Á. & SZÉKELY L. (2012) *Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012*. Kutatópont, Budapest. pp. 9–28.
- SZILÁGYI GYÖRGY (1976) *Hányas vagy?* (Kossuth Rádió, 1976. dec. 3)